

DERKOVITS GYULA MŰVÉSZI PÁLYAFUTÁSÁNAK SAJTÓ- VISSZHANGJA 1921–1922

ÖSSZEÁLLÍTOTTA: TÍMÁR ÁRPÁD

AZ ELSŐ ÖNÁLLÓ MÉLTATÁS – 1921

Egy rendkívül komoly és tehetséges, igen sokat ígérő új festő munkálkodásának eredményeiből adnak szép mutatót Derkovits metszetei. Felfogásukban, élettérzésükben mélyek, bensőséges, ösztönös erejűek ezek a metszetek, teli áhítatos, őszinte odaadással az élet dolgai iránt. Esztétikai szempontból teltek, de ökonomikusak: kevés eszközzel sokat beszélők, minimális felületen maximális hatásra törekvők. Stílusukban középúton állanak a naturalisztikus felfogás és a teljes absztrahálás között. És ez csak előnyükre válik és éppen Derkovits őszinteségéből adódik: nem forszíroz kompozíciót önmagáért a kompozícióért. Így elkerüli azt, hogy külsőséges, erőszakolt modor lopakodjék be képeibe. Ezért minden munkájának kompozíciója őszintén és belülről adódik, nem kívülről van rájuk vonva mint akart stílustörekvés. Legabsztraktabb kompozíciója van metszetei közül a „Krisztus levétele a keresztről” címűnek. A kép felső részétől lefelé hirtelen széleledő lepedő szétterjedő fehérségéből csüng Krisztus elmerevült súlyos teste. Ez a tehetetlen súly egy lefelé lendülő zuhanást ad a képnek és felfokozza a halott-levevők tragikus szomorúságát és erőfeszítésüknek a kép centruma felé feszülő centrifugális vonalát.

A képek technikája nem alkalmazkodik a linóleum anyagának lehetőségeihez. A kifejezést nem alapítja síkhatásokra, mint azt a linóleum kínálja és nem is konkrét lineáris hatásra, mint a fametszet. Metszeteinek egyáltalán nincs metszetstílusa. Tusrajzok, amelyek egy metszési technikával vannak reprodukálva.

Hevesy Iván: Derkovits linóleum-metszetei. (Magyar Írás, 1921. dec. I. évf. 9. sz. 226–227.)

KRITIKÁK A BELVEDERE SZALONJÁBAN RENDEZETT KIÁLLÍTÁSRÓL 1922

A *Belvedere* szombaton segíti önálló kiállítással először közönség elé *Derkovits Gyula* festőt. Ennél a fiatal, de már súlyos külső és belső küzdelmeken átment festőnél kevés észrevezésre méltóbb értéke van az újabb magyar művészgenerációnak. Festményei és grafikája egyaránt erős hitről, komoly meggyőződésről és

perspektívás tehetségről tanúskodnak. „Utolsó vacsora” c. festménye megrázó lelki élmény.

(-thy.) [Fóthy János]: *Derkovits Gyula kiállítása.* (Magyar Hirlap, 1922. nov. 18. - 3.)

A *Belvedere* még a beavatottak előtt is majdnem teljesen ismeretlen, erős tehetségű fiatal festőt és grafikust mutat be. *Derkovits Gyula* huszonnyolc éves fiatalember, s egészen különálló, szép és új világot hoz magával. Ha meg akarnók határozni közelebről ezt a világot, a legprimitívebb szavak szaladnak ajkunkra. Ilyenek: szépség - tisztaság - áhítat - őszinteség - poézis - líra. Mélyérzésű, ösztönös, semmiféle elmélettel meg nem fertőzött, áhítatos líra árad felénk ezekből az egészen különös, de mégis természetesen ható kompozíciókból, amelyeknek valami imaginárius színskálájuk és édesen lágy vonalviláguk van. Nem naturalista, nem realista, mégis természetes, nem expresszionista vagy kubista, mégis a legmodernebb, nem utánoz senkit, mégis érezni benne a művészi hagyományok folytonosságát. „Az utolsó vacsora”-ja tiszta és éles holdsugaraival, szoborszerűen plasztikus fejeivel, „Ősz” és „Este” című képei fehéresen zöld és tropikusán barna színeikkel, mesehangulatú alakjaival a legtisztább, legnaivabb, legőszintősebb líra s egyúttal sikeres festői kompozíciók. Nagyon erős a grafikája is. *Derkovits*, akinek természetesen még vannak hiányai és szepelői, jogosult a legteljesebb fejlődésre. A kiállítás vasárnap nyílik meg a nagyközönség számára.

(f. m.) [Földi Mihály]: *Új művész a Belvederében.* (Magyarország, 1922. nov. 18. - 5.)

Új művész mutatkozik be a *Belvedere* vasárnap megnyíló kiállításán, és ez a bemutatkozás több mint ígélet. *Derkovits Gyula* tökéletes kibontakozásban debütál, és ez annál meglepőbb, mert ő azok közé a ritka művészek közé tartozik, akik minden eredményüket saját lelkük talajából tenyésztették ki, hogy egyéni művészi látásuk különös világát annál szuggesztívebb erővel vetítsék bele a szemlélő lelkébe. *Derkovits* világa nemesen és őszintén patetikus, mélyen lírai és vallásosan áhítatos. A kifejezésre váró gondolat hatása alatt megszületett sajátságos formák mélyen magukon viselik az ábrázolás és szimbolizálás kettősségét erősen harmóniában tartó művészi kéz irányítását, és így egyes nagyobb kompozíciójából tisztán visszaolvashatunk a művész lelkébe, mely mindent a freskószerű kompozíciók méltóságának légkörébe emel és még a legegyszerűbb tárgyakat is megnemesíti. Egészen új megoldású az „Utolsó vacsora” vagy az egyszerűségében is monumentális „Este”, a mély értelmű „Nyár”, vagy a bámulatosan megoldott „Ősz”, kisebb kompozíciói közül pedig a „Patak partján”, „Vak koldus”, „Kártyázók”, „Andante”, „Vásárosok”, „Favágók” és a két „Kertész” talán a legerősebb alkotásai. Egészen a meseszerűségig őszinte naiv festői beszédmódja mögött egy hatalmas szimfóniává fejlődő oeuvre prelúdiumát érezzük.

(N. A.) [Németh Antal]: *A Belvedere kiállítása.* (Magyarország, 1922. nov. 18. - 5.)

Megint egy fiatal, eddig ismeretlen nevű festő képeiből rendezett kiállítást a *Belvedere*. Hetven olajfestményt, akvarellt és tusrajzot mutat be a vasárnapi vernisszáson – *Derkovits* Gyulától. Új név, huszonnyolc éves fiatalember, még nem szerepelt kiállításon, és amit legelőször kellett volna említeni: rendkívül tehetséges művész. Négy év előtt még *Kernstok* iskoláján tanult, s amit ott tanult, de még inkább amit ösztönösen érzett és „hazulról” hozott magával, annak csaknem teljesen kiforrott, kész eredményeiről számol be ezen a nivós kiállításon. Egyenletes fejlődésről, komoly és tiszta természetstúdiumokban elmerülő, erős kompozíció-érzékről tanúskodó képei csodálatosan finom színskálát mutatnak. Nem naturalisztikus ez a skála, valami borús, álomszerű, tompított légysága van az egybehangolt mollakkordoknak, amelyek elárulják, hogy aki itt a világot a festő szemével nézi: nemcsak piktor, hanem költő is. Költő-festő, akinek mélyen zengő, férfias líráját érezzük minden színfoltjában. Legszebb képén – az „Esté”-n – ez a rokonszenves tulajdonsága éppolyan erővel mutatkozik meg, mint zárt kompozícióra való tudatos törekvése, biztos térérzéke és monumentalitása. De megtaláljuk ezeket az erényeit az „Utolsó vacsora” nagy vásznán – ennek különösen csendélet- és tájrészletében – a „Pásztor”, „Erdő mélyén”, „Régi temető”, „Vihar” és „Régi malom” című képén is. Tusrajzai szinte brutális erejűek. Kevés vonallal, pár folttal mindent kifejeznek. Azt hisszük, *Derkovits* Gyula nevét hamarosan meg fogják tanulni mindazok, akik a modern magyar piktúra legigazibb értékeit számon tartják.

K. A. [Kárpáti Aurél]: Egy új festő bemutatkozása. (Pesti Napló, 1922. nov. 18. - 5.)

Megint egy fiatal, csak kevesektől ismert tehetséget mutat be a *Belvedere*-szalon. *Derkovits* Gyula azoknak a vadon megnőtt tehetségeknek kivételes példája, akik iskolába járás és igazi tanító kalauzolása nélkül érlelődnek. Akiknek érzésük őszintesége az útbaigazítója és lobogó lelkesedésük a sarkalója. Vívódó gazdag tehetség, akinek a képzelet nagy mértéke adatott meg. Rajzai, melyeken egyszerű fekete vonallal élményeket érzékít meg, csupa velejéig átértett tiszta művészet. Egyelőre bennük nyilvánul igazi ereje. A festészethez, kivált pedig a színesség képességéhez még hozzá kell érnie. Rajzaiból megragadó egyéniség szól hozzánk, sajátos mondanivalóját sajátos formanyelven kifejező művész. Festményei kevésbé egyéniek, bár azok között is kiváló munka nagy elmélyedéssel készült „Férfifej”-e (12.), különösen pedig „Utolsó vacsora”-ja. Ez a műve is, csakúgy, mint rajzainak legtöbbje, igen fejlett komponáló érzékének sokat ígérő alkotásai.

(e. a.) [Elek Artúr]: Derkovits Gyula. (Az Ujság, 1922. nov. 18. - 2.)

Ugyancsak ma nyílt meg a *Belvedere* legújabb kiállítása, amelyen egy új művésznak, a fiatal *Derkovits* Gyulának nagyvonalú tehetsége bontakozik ki. Ha a művész

választotta témákat nézzük, olajfestményeiben, de különösen rajzaiban a természetes őserő nyomai csillannak fel. Most még erősen ránehezedik mesterének, *Kernstok* Károlynak a hatása, de ha ez alól kiszabadul és megtalálja önnönmagát, a legnagyobb várakozással tekinthetünk fejlődése elé.

Radisics Elemér: Derkovits Gyula bemutatkozása a Belvederében. (Budapesti Hirlap, 1922. nov. 19. - 5.)

A *Belvedere*, amely valóságos kibányászója a fiatal tehetségeknek, most ismét új névvel kedveskedik s egy igen erős egyéniségű, igen tehetséges s már első sikerültebb műveiben is tudatos festőt mutat be *Derkovits* Gyula személyében, aki először szerepel most kiállításon. Ha osztályozni akarjuk, csak az expresszionisták közé helyezhetjük, de tulajdonképpen nem áll határozottan egy irány szolgálatában sem. Képeit erősen stilizálja, szintetikus látásával egységes középpont köré csoportosítva adja. Nagyon jó a figurális képe és a kompozíciója. Kompozíciós készsége meglepő. A test erejét, karakterét és leegyszerűsített vonalait markáns biztonsággal adja. Színei kissé tompák, de valami sötét pátosz feszül bennök.

(Nemzeti Ujság, 1922. nov. 19. - 3.)

A *Belvedere* helyiségében szombattól kezdve *Derkovits* Gyula kiállítása látható, amely részben festményekből, részben tusrajzokból áll. A művész ugyanazt a forrongást éli át, amelyet majdnem egész művészifjúságunk: új megváltó formákat keres, hogy a monumentalitásnak új megnyilatkozásaihoz jusson el. Amennyiben ez a forrongás ösztönös, *Derkovits*nak is hasznára válik, de a tudatosan, intellektuális alapon való másért küzdés, igazi alkotó fantázia híján, önála is merev és erőltetett sémákhoz vezet. Grafikája telve egy impulzív lélek gyönyörködő megfigyelésével, meglepően friss és természetes tud lenni, nagyigényű olajkompozíciói azonban máris koravének.

F. Z. [Farkas Zoltán]: Derkovits Gyula kiállítása. (Szózat, 1922. nov. 19. - 7.)

Koldusmenedéknek is alig jó „műterembe” vetődtünk be a minap. Három lépés hosszú, két lépés széles szobába, ahol egy asztaloból lett piktör dolgozik: *Derkovits* Gyula. Bejelentjük ezt a nevet a magyar művészetet szerető publikumnak, mert biztos, hogy ezzel a névvel még sokszor fogunk találkozni. Képek kerülnek elénk sötét szobasarkokból, képek, melyek egy szempillantás alatt elfeledtetik velünk a szomorú fészket, ahol születtek. Egy-egy olajvászon, amely mély vallásos áhítatba hajtja lelkünket, egy monumentális, gyönyörű kompozíció: az „Utolsó vacsora”. Minden rajzon, minden képen a sokat szenvedettek elégikus emlékezése s a

nyomorból érkezők tragikus nekifeszülése. Vallatjuk a különös tehetséget életéről, szándékairól. „1894-ben születtem. Négy éve vették észre tehetségemet, azóta dolgozom”. Csak ennyit mond magáról: élelőszóval. A képeivel annál többet.

Induló pálya. (Uj Nemzedék, 1922. nov. 19. - 9.)

Belvedere. A legfiatalabb generációból s a legszélsőbb irány keresői közül való *Derkovits* Gyula, akinek ma kollektív kiállításra adott helyet a *Belvedere*. A kubizmus problémái és kísérletei érdeklík ezt a fiatal és kétségtelenül talentumos embert, aki nyilván inkább grafikai hajlandósággal, mint piktúraiakkal, de jó stúdium eredményeivel hoz egy gondosan komponált „Úrvacsorá”-t s két egyéb jó kompozíciót, amelyek azonban színek dolgában kissé szegényesek és élettelenek. Jobbak a grafikai dolgai, melyek között néhány egészen érett hatású lap van.

(Világ, 1922. nov. 19. - 6.)

A Váci utcai *Belvedere*-ben egy fiatal festóművész mutatkozik be nagyobb anyagával. A kiállító *Derkovits* Gyula saját erejéből a nehéz robotos sorból küzdötte föl magát, kizáróan talentumára támaszkodva. Rövid ideig Kernstok Károlynál tanult, de ez az idő csak alig észrevehetően befolyásolta a fiatal művész útját. Egészen ritka művésznemesség, ösztönös elmélyedés s hittel való meggyőződés - ez a három tulajdonság jellemzi *Derkovits* művészetét. Hogy kifejezési formája, stílusa a legmodernebb: kubista és expresszionista irány keretén belül mozog, sem ellene, sem mellette nem érv. Talán nem is szándékos elhatározás nála és hogy mégis erre az útra tért, bizonyára érzésének kifejezése terelte ennek a stílusnak egyéniségébe való bekapcsolására. Ám még a tiszta kubista forma is csupán külső megérintése annak a mélységes áhítatnak, amely festményein és tusrajzain egyaránt jelentkezik. Nála a művészet, bármily banális is hangzik, valóban ihlet és bensőség. Kompozíciója, színfölfogása mind az érzelmek örök igazságát hirdeti - festői nyelven! Talán mesterségbeli készsége még hiányos, de azt is könnyen pótolni fogja.

(i. e.) [Iván Ede]: Kiállítás a Belvedere-ben. (Népszava, 1922. nov. 22. - 5.)

(Belvedere). Egy művész értékét függetlenül a technikától, amellyel kifejezi magát, az méri, hogy alkotásaival mennyire tud időtől, divattól, napi politikától mentes, mély emberi érzéseket tolmácsolni. Nem technikai készség teszi a művészt művésszé! A jó technika az, amelyről nem lehet észrevenni, hogy van. Az a technikai akrobácia, amely a múlt század végén az impresszionizmust követőleg divatozott, s melynek csökevény száalai a mai, lelkiileg és emberileg oly súlyos viszonyokkal dacolva a művészetben még mindig megvannak, semmitől sem áll távolabb, mint az igazi művésztől.

Derkovits nem technikázik. Művészetének alapérzése egy végtelenül mély, vallásos áhítat és szeretet. Ez itatja át minden képét; akár az erdő pázsitját, a fákat, a bőgő sebeket, a fáradtan hazatérő munkást, az utolsó vacsora lelkében rezignált Krisztusát ábrázolja. Mesterség nincs sok a képein: se több, se kevesebb a kelleténél. Nála a mesterség csak eszköz marad és nem lesz céljá.

Derkovits kiállítása a fejlődő új művészetnek föltétlenül egyik legfontosabb útmutató megnyilatkozása.

Bor Pál: Derkovits Gyula. (Magyar Írás, 1922. dec. II. évf. 12. sz. 214.)

A kiállításainkat járó közönségnek teljesen új művészt mutatott be Derkovits Gyula személyében a Belvedere (nov. 19.). Magunk néhány évvel ezelőtt az Otthon-körben rendezett kicsiny kiállításon láttuk több rajzát és festményét, egy ízben pedig a Nemzeti Szalonban is találkoztunk egy képével. Minden bizonytalanságon keresztül érzett már akkor is egy szokatlanul jelentős tehetség. Azóta minden képessége csak fejlődött. A rajza és festése öntudatosabb lett, komponáló képzelete tágult és kifejezőerejének intenzitása megnőtt. Minden jel szerint kiváló művészegyeniség van úton ebben a fiatal festőben. Fontos azonban, hogy a kor kísérteire kellő ellenállással tudjon felelni. Azokra a festményeire gondolunk, melyeken az expresszionizmus modorának ismertetőjelei mutatkoznak: az emberi formák logikátlan felbontása vonallal síkra, színben pedig a természettől messze eltávolodás. Derkovitsnak ilyen művei alig különböznek más expresszionisták munkáitól, mint ahogy az expresszionizmus általában mindinkább modorra szélesedik, valami olyan nemzetközi sablonná, amely eltünteti az egyéniséget és egymáshoz megtévesztően hasonlatossá teszi a legkülönbözőbb nemzetbeli festőket. Mennyivel egyénibb alkotások Derkovits régebbi képei. Különösen pedig rajzai és azok között is mély érzéssel elképzelt kompozíciói. Jövőjének útja ezekben van elrejtve.

[Elek Artúr]: Derkovits Gyula. (A Műbarát, 1922. II. évf. 11-12. sz. 246.)

Kernstok Károly volt az első mestere. A tanulás éveinek nyomai hosszú időn át pregnánsan mutatkoztak kompozícióiban és még most is, amikor messze eltávolodott mesterétől és piktúrája hovatovább térművészetté alakul át, még most is fel-feltünedezik képeiben egy-egy mozzanat, amely az első kísérletekre, próbálkozásokra emlékeztet. Az átalakulás periódusában kemény, kidolgozatlan masszából formálta ki alakjait, most rendezett első kiállításán (Belvedere művészeti szalon) bemutatott képein már minden forma folyamatosan kapcsolódik egymásba, szilárd tömegekben egyesül és azok a meszes, agyagos festékcsoportok, amelyek régebbi képeinek oly fanyar, szinte kellemetlen ízt adtak, egészen eltűntek. Színeit már tudatosan, átgondoltan fejleszti, fokozza, tompítja; és nem elkülönült részei a kompozícióinak, hanem alátámasztói.

Derkovits rendkívül komolyan veszi hivatását, erejét nem fecsérli el apró-cseprő artisztikus játékokra, nagy és nehéz feladatok serkentik alkotó tevékenységre, energiáit úgy látszik eléggé koncentrálni is tudja, hogy ne végezzen félmunkát. A kubizmus némiképpen behatolt az ő művészetébe is, de fantáziája nem hanyatlik alá szárnyszegetten e beszívargás folytán; a festői elemek logikus kifejelesztését nem akadályozza e művészi irány kemény formalizmusa, sőt hasznót húzott a nyert tanulságokból, művésze megszilárdult, tudatossága határozottabbá vált általuk. Kernstok hatása a szigorúan konstruktív rajzban, a szerkezeti elemek kiemelésében nyilatkozik meg, színeinek tüze, mélysége a további tanulás, önfegyelmzés értékes eredménye.

Most, hogy kilépett a névtelenségből, máris teljes fegyverzetben álló festő súlyával és igényével jelentkezett. További pályájának iránya még elmosódik a jövő kaotikus ködében, de az alap biztos és szilárd.

Bálint Aladár: Derkovits Gyula. (Nyugat, 1922. dec. 1. XV. évf. 23. sz. 1414.)

Füst Milán Advent című regényét illusztrálta nemrég, korábban is jelentek meg elvéve tollrajzai, míg most a Belvedere szalonjában a képeit is bemutatta. Derkovits Kernstok Károlynál tanulta meg a festés alapelemeit és első mesterének tanulságait nem külső jegyeken követhető mozzanatokban oldotta művészetébe, hanem a tiszta látás erényét vette át tőle, az értékelés és kifejezés szabatoságát, mely elveti a koncepció egységét zavaró esetlegességeket, keresi azt, ami lényeges és jellemző. Derkovits kerüli az alantas témákat, komoly feladatokat tűz maga elé, kompozíciókat fest, amelyekben a természetben lappangó törvényszerűség, az élet örök ritmusa világosan, elrendezetten kifejeződik. Nem utánoz, hanem újjáalakít, a természeti elemek nem mintaképek, amelyeket meg kell közelíteni, hanem a művész alkotótevékenységének építőkövei, pillérei, támasztékai. E fiatal művész csupán most hallatta első ízben szavát. Művei máris teljesen felkészült művészt reprezentálnak, aki erős kézzel, biztos ízléssel és alapos tudással fejezi ki festői élményeit. Szilárd rajz alapépítményén nyugszanak markáns formái, mély színek tüze süt ki a formákból. A mozgás ritmusa magától értődő természetességgel kapcsolja egybe figuráit. Érzései a monumentális festői stílus felé terelik őt, és ha alkalma lesz rá, bizonyára hozzá is nő nagy feladataihoz.

Bálint [Bálint Aladár]: Derkovits Gyula. (Magyar Grafika, 1922. dec. III. évf. 10. sz. 256.)